

” Клименко Ж. Бібліотерапевтичний потенціал шкільного курсу зарубіжної літератури. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2026. Том 14, № 4. С. 42-49. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i4-006>.

Klymenko Zh. Biblioterapevtychnyi potentsial shkilnoho kursu zarubizhnoi literatury [Bibliotherapeutic potential of the foreign literature school course]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2026. Vol. 14, No 4. S. 42-49. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i4-006>.

УДК 373.5.016:821(100):[021:615.85]

DOI: 10.31110/2616-650X-vol14i4-006

Жанна КЛИМЕНКО

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-1791-799X>

zh.klymenko@gmail.com

БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті проаналізовано сутність дефініції «бібліотерапія», визначено основні напрямки новітніх бібліотерапевтичних досліджень. Увиражено значення художніх творів для підтримки психоемоційного балансу школярів у стресових умовах, розвитку їхньої інтелектуально-емоційної сфери. Наголошено на важливості педагогічної бібліотерапії, на урахуванні в ході викладання літератури трьох етапів бібліотерапевтичного процесу: ідентифікація – катарсис – інсайт. Розроблено методичні рекомендації до впровадження набутків бібліотерапії в практику шкільного викладання зарубіжної літератури. Визначено основні чинники, які сприятимуть реалізації бібліотерапевтичного підходу в освітньому процесі: добір художніх творів із бібліотерапевтичною метою, використання активних та інтерактивних засобів бібліотерапії, створення умов для підкріплення читання позитивними емоціями. Наведено приклади програмових творів для 5–11 класів, які репрезентують різні національні літератури і мають потужний оптимістичний потенціал, антифобіальне та антибулінгове спрямування. Запропоновано методичні прийоми і види навчальної діяльності здобувачів освіти, які доцільно застосовувати в ході уроків та позакласної роботи із зарубіжної літератури. Серед них створення подвійного психологічного портрета «Я і літературний персонаж», сторітелінг на тему «Жила-була книжка, яка змінила мій світ...», дискусія «Чому художні твори називають ліками для душі?», підготовка реклами бібліотерапевтичної сили художнього твору (у формі презентації, інфографіки). Зазначено, що особливу роль в освітньому процесі доцільно відвести спеціальним бібліотерапевтичним урокам і позакласним заходам (наведено орієнтовну тематику таких уроків). Наголошено, що найбільшою мірою терапевтичний ефект читання досягається у взаємодії із засобами інших видів арттерапії.

Ключові слова: бібліотерапія; бібліотерапевтичний потенціал; шкільний курс зарубіжної літератури; художні твори; методичні рекомендації; бібліотерапевтичний урок.

Zhanna KLYMENKO

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0007-1791-799X>

zh.klymenko@gmail.com

BIBLIOTHERAPEUTIC POTENTIAL OF THE FOREIGN LITERATURE SCHOOL COURSE

Abstract. The article analyzes the essence of the definition of bibliotherapy and defines the main directions of the latest bibliotherapeutic research. The value of works of art for maintaining the psycho-emotional balance of schoolchildren in stressful conditions and their intellectual and emotional development is expressed. The importance of pedagogical bibliotherapy is noted, and three stages of the bibliotherapeutic process when teaching literature (identification – catharsis – insight) are considered. Methodological recommendations for the implementation of bibliotherapy accomplishments in teaching foreign literature at school have been developed. The main factors that will contribute to the implementation of the bibliotherapy approach in the educational process, such as the selection of works of art with a bibliotherapeutic purpose, the use of active and interactive means of bibliotherapy, and the creation of conditions for reinforcing reading with positive emotions, have been identified. Examples of curriculum-based works for 5-11 forms representing various national literatures and possessing a powerful optimistic potential, anti-phobic, and anti-bullying focus are provided. Methodological techniques and types of educational activities for students, which are advisable to apply during lessons and extracurricular activities on foreign literature, are proposed. Among them are the creation of a dual psychological portrait «Me and a Literary Character», storytelling on the theme «Once Upon a Time There Was a Book That Changed My World...», a discussion «Why Are Works of Art Called Medicine for the Soul?», and the preparation of an advertisement on the bibliotherapeutic power of a work of art (in the form of a presentation or infographic). It is noted that a distinctive role in the educational process should be assigned to specialized bibliotherapeutic lessons and extracurricular activities (tentative topics for such lessons are provided). It is also emphasized that the therapeutic effect of reading is achieved to the greatest extent when combined with other types of art therapy.

Keywords: bibliotherapy; bibliotherapeutic potential; foreign literature school course; works of art; methodological recommendations; bibliotherapeutic lesson.

Постановка проблеми. У зв'язку з війною в Україні актуалізувалося широке використання бібліотерапії, про що свідчать наукові публікації, інформація на сайтах бібліотек, бібліографічні звіти, пости в соціальних мережах. Сучасні українські реалії увиразнили значення бібліотерапії у формуванні особистостей юних читачів. Адже до вікових проблем, характерних для школярів різних поколінь, додалися численні труднощі воєнного часу, відповідно, нинішні учні потребують особливої уваги як

діти війни. Бібліотерапевтичний підхід до викладання літератури покликаний допомогти вчителю підтримувати психоемоційний баланс школярів, навчати ефективно долати кризові ситуації, розвивати їхні соціальні навички, емоційний інтелект, формувати оптимістичне світосприйняття та життєстійкість. Бібліотерапія може стати цінним джерелом збагачення уроків і позакласних заходів із зарубіжної літератури, на часі залучення її елементів до практики викладання шкільних літературних курсів, розроблення методичних рекомендацій щодо інтеграції бібліотерапії в освітній процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині бібліотерапевтичні засоби застосовують у різних країнах. До висвітлення бібліотерапевтичного потенціалу художньої літератури звертаються зарубіжні та вітчизняні науковці. На основі аналізу останніх публікацій можна виокремити такі основні напрямки досліджень: а) бібліотерапія як метод психотерапії та окрема наука, її історія і теоретичні засади; б) опис можливостей бібліотерапевтичного впливу текстів різних стилів, окремо виділено художню літературу; в) методика бібліотерапії як важливого складника бібліотечної справи; г) бібліотерапія в освітньому процесі; д) роль бібліотерапії у воєнних реаліях України. Одним із найпопулярніших видань є книга британських бібліотерапевток Е. Бертуд і С. Елдеркін «The Novel Cure. An A – Z of Literary Remedies», в якій розкрито терапевтичну силу художніх творів і представлено своєрідні бібліотерапевтичні рецепти для подолання різних психологічних і навіть фізичних недуг (агорафобії, апатії, безсоння, низької самооцінки, тривожності тощо) [19]. Серед публікацій останніх років варто виділити посібник Д. Янавичене «Методика бібліотерапії» (2020 р.), представниці Литовської асоціації бібліотерапії, яка виникла в 2017 р. Авторка надає поради щодо організації бібліотерапевтичної діяльності, особливу увагу приділяє саме художньому письменству. Зокрема наголошує на важливості індивідуального підходу до читачів, оскільки «існує певна специфіка у формуванні та використанні бібліотерапевтичних колекцій художньої літератури: одні люди можуть знайти в тексті допомогу, а інші – навіть відчуття себе ображеними після прочитання...» [18, с. 18]. Д. Янавичене зазначає: «Колекція бібліотерапевтичної художньої літератури повинна бути пов'язана з конкретною людиною, яка може дати пораду, з'ясувати потреби та очікування читача, а потім запропонувати прочитати книгу, можливо, навіть розповісти про власний досвід при читанні» [18, с. 18]. Таким порадиником і провідником у цілющий світ книги покликаний стати і вчитель літератури. Цікавим є описаний Д. Янавичене досвід організації читачького клубу з елементами бібліотерапії, який доцільно використовувати в позакласній роботі з літератури.

М. Марценюк привертає увагу до низки функцій бібліотерапії: інформаційної, освітньої, «дзеркальної», ідентифікаційної, естетичної, релаксаційної, функції очищення [8, с. 220]. Дослідниця наголошує на важливості бібліотерапії для різних категорій людей, які потрапили в скрутне становище, зокрема для вимушених переселенців [8, с. 221]. Осмислення феномену бібліотерапії в сучасному освітньому процесі представлено в посібнику та статті О. Федій [13; 14]. Науковиця вказує на принципи, яких варто дотримуватися при доборі книг із метою терапевтичного впливу, визначає завдання бібліотерапії, її феноменологічні характеристики й ознаки [13; 14]. У посібнику Д. Козяр, Т. Михед окреслено сутність бібліотерапії як інтелектуально-емоційного впливу на особистість, подано стислий огляд історії бібліотерапії, схарактеризовано етапи бібліотерапевтичного процесу, розкрито концепцію катарсису в системі бібліотерапії, представлено аналіз низки художніх творів крізь призму бібліотерапії (зокрема повісті Р. Баха «Чайка на ім'я Джонатан Лівінгстон», яка традиційно входить до кола шкільного читання), а також плани семінарських занять для студентів-філологів [7].

Н. Аксьонова увиразнює особливу роль бібліотерапії в сучасному українському просторі [1]. Адже за останні роки значною мірою зросла потреба в підтримці людей, які потерпають від жайхів війни. Серед основних завдань бібліотерапевта – допомога в подоланні наслідків пережитих втрат, стресових ситуацій, депресивних станів, нейтралізація впливу психотравмивних подій, відновлення душевної рівноваги та збереження індивідуальної і національної стійкості, почуття єдності народу [1].

На необхідність доєднання до книготерапевтичних дій усіх учителів, які навчають дитину, вказує психологиня І. Карівець [11, с. 25]. На її думку, завдяки застосуванню різних терапевтичних технік педагога можуть зменшити страхи школярів, а також підтримати відчуття безпеки та зміцнити віру в себе [11, с. 25]. Науковиця визначає якості, якими має володіти вчитель, що практикує бібліотерапію. З погляду досліджуваної проблеми важливим є поняття *«педагогічна бібліотерапія, яке нещодавно ввійшло в науковий дискурс. Так, А. Заїчко під педагогічною бібліотерапією розуміє «галузь психолого-педагогічних знань про цілющий вплив книги на психіку людини, що має катарсисний ефект для інформаційної та духовної гармонії особистості»* [2, с. 192]. Головну мету педагогічної бібліотерапії дослідниця вбачає зокрема «в актуалізації особистісно-світоглядної позиції суб'єктів педагогічного процесу; створенні психологічного комфортного освітнього середовища та виробленні (закріпленні) оптимістичного погляду на життя й зміні власних реакцій на ситуацію, яка травмує емоційно-почуттєву сферу дитини за рахунок розширення власного соціального досвіду» [2, с. 192].

Бібліотерапевтичному потенціалу художньої літератури присвятили низку публікацій В. Гладишев і В. Шуляр [15; 16; 17]. Науковці вживають дефініцію *бібліотерапевтичне читання* на

означення специфічного процесу звернення читача до книги, що «визначається особистісними запитами, передбачає вибір відповідного твору, безпосереднє читання твору, емоційне занурення у створений світ письменника, що дає читачеві нагоду для привласнення емоційного досвіду перебування в певних життєвих ситуаціях ...» [17, с. 47]. Бібліотерапевтичне читання В. Гладишев і В. Шуляр розглядають як засіб психологічної самопомоги вчителя-читача.

У методиці викладання зарубіжної літератури представлено поради щодо використання елементів книготерапії з метою запобігання ретравматизації школярів у ході читацької діяльності [4]. Найвні також поодинокі методичні рекомендації щодо реалізації бібліотерапевтичного підходу в процесі шкільного вивчення окремих творів [3; 10]. Зокрема, цікавою є стаття А. Мельник, яка містить рекомендації, спрямовані на розкриття антифобіального потенціалу повісті Н. Геймана «Кораліна» [10]. Однак донині не існує ґрунтовних розвідок, в яких була б описана методична система реалізації бібліотерапевтичного підходу до викладання української і/або зарубіжної літератури у вітчизняних закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – розкрити бібліотерапевтичний потенціал шкільного викладання зарубіжної літератури, надати методичні рекомендації до його реалізації в ході уроків і позакласних заходів.

Методи дослідження: аналіз і синтез літературознавчих, психологічних, педагогічних, бібліотерапевтичних і методичних джерел, узагальнення наукових ідей щодо терапевтичного впливу художньої літератури на особистість читача, теоретичне моделювання освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри значне поширення різноманітних матеріалів, присвячених бібліотерапії, досі терапевтичний ефект читання іноді розуміють занадто вузько – зокрема, лише як заспокоєння. Однак спектр бібліотерапевтичної дії набагато ширший: це і соціалізація, і відволікання від жахливої реальності, і подолання кризових ситуацій, і налаштування на позитивне мислення, і натхнення на творчість, і активізація діяльності, і мотивація рухатися вперед тощо. Бібліотерапія (синонімічно вживають відповідники *книготерапія*, *книголікування*) є одним із різновидів арттерапії, саму ж дефініцію визначають по-різному: а) метод бібліотечної роботи; б) форма психотерапевтичної діяльності; в) засіб естетотерапевтичного впливу; г) наукова дисципліна. Слушним є зауваження М. Марценюк і А. Моргун про те, що «бібліотерапія ХХІ століття перетворилася на наукову дисципліну, що досліджує закономірності читацького розвитку людини в стресових ситуаціях і умовах» [9, с. 73]. Серед різноманітних трактувань розглядуваної дефініції поширеним зокрема є таке: «*комплексна наукова дисципліна, що вивчає закономірності смислового та емоційного сприйняття текстів і розробляє методи психологічної корекції особистості за допомогою читання (або прослуховування) спеціально дібраних текстів із книжок та інших носіїв інформації*» [6].

Услід за американською дослідницею К. Шродес [20], яку називають піонеркою в галузі бібліотерапевтичних досліджень, виділяють 3 основні етапи бібліотерапевтичного процесу при читанні художнього твору, знання про які доцільно враховувати в шкільній практиці викладання літератури: *ідентифікація* (ототожнення читача з персонажем, його життєвих ситуацій із описаними у творі); *катарсис* (психологічне очищення читача, яке відбувається в результаті емоційного проживання зустрічі з персонажем, описаних подій і ситуацій); *інсайт* (переосмислення своєї проблеми, знаходження відповідей на запитання, що хвилюють, трансформація уявлення про свій життєвий досвід).

Науковці розрізняють *пасивну бібліотерапію* («ґрунтується на уявленні, що допомога полягає в тексті, цілеспрямовано підбраному бібліотекарями, і що читач отримує її самостійно, переглядаючи текст і заглиблюючись у нього ...» [18, с. 14]), а також *активну й інтерактивну бібліотерапію*, мета якої – «сприяти діалогу, обміну думками, новим досвідом і сприйняттям» [18, с. 34]. Отже, другий вид бібліотерапії передбачає чітко організовану методичну діяльність, спрямовану на досягнення терапевтичного ефекту. За іншою класифікацією також виділяють *рецептивну (пасивну)* форму, але до неї відносять використання готової літературної «продукції», а другу форму називають *творчою (активною)*, маючи на увазі самостійну творчість читача, створення власних творів (ведення щоденників, написання різноманітних творчих робіт тощо) [12, с. 49-50]. На наш погляд, стосовно художньої літератури більш продуктивним є перший підхід, який дає можливість ширше й глибше використовувати її потенціал. Щодо вигадування власних творів, то саме художні тексти є гарним джерелом живлення фантазії і спроможні надихнути читача на таку творчу діяльність.

Не можна стверджувати, що бібліотерапевтичний підхід є цілком новим для шкільного викладання літератури, окремі його елементи вчителі вже давно використовували усвідомлено або інтуїтивно, іноді навіть не підозрюючи про терапевтичні можливості того чи іншого виду навчальної діяльності. До таких можна віднести перекази творів із вигадуванням щасливої кінцівки, фантазування «Якби я міг/могла змінити хід подій твору», написання листа персонажу або від імені персонажа тощо. Однак сучасність потребує використання не окремих розрізнених елементів, а системної діяльності, спрямованої на вирішення різнопланових завдань бібліотерапевтичного характеру.

Бібліотерапевтичний потенціал шкільного курсу зарубіжної літератури забезпечується низкою чинників. Насамперед важливе значення має добір художніх творів із бібліотерапевтичною метою. Основоположним правилом бібліотерапії є орієнтація на запит читача, однак школярі не завжди можуть відкрито висловити свої потреби. Отже, вчитель має прогнозувати внутрішні запити учнів і відповідно враховувати їх при укладанні навчальної програми, календарно-тематичного планування уроків, плануванні позакласної роботи, а також бути готовим до реагування на зміни читацьких запитів залежно від конкретної життєвої ситуації. У чинних модельних програмах є чимало зразків світової літератури, які містять потужний терапевтичний посил. Зокрема це тексти з яскраво вираженим життєствердним струменем, що можуть сприяти формуванню оптимістичного світогляду і стресостійкості особистості («Полліанна» Е. Портер, «Маленька книжка про любов» У. Старка, «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна, «Жага до життя» Дж. Лондона, «35 кіло надії» А. Гавальди, «Останній дюйм» Дж. Олдріджа та інші); мають антифобіальний потенціал («Лускунчик і Мишачий король» Е.Т.А. Гофмана, «Капелюх чарівника» Т. Янссон, «Міо, мій Міо» А. Ліндгрена, «Кораліна» Н. Геймана); антибулінгового спрямування (Мо Янь «Геній»). Особливої ваги у воєнний час набувають твори, в яких персонажі-однолітки учнів долають труднощі й виходять переможцями зі скрутних ситуацій. Крім названих вище, до таких можна віднести повість Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», романи про Гаррі Поттера, написані Дж. Роулінг. Науковці, зокрема Л. Сілверберг, зазначають, що через читання художніх творів реципієнт може усвідомити, що його проблема не є унікальною, і він не самотній у цьому відношенні, а це відповідно сприяє зменшенню страху перед невідомим [21, с. 134]. Особливу роль у створенні бібліотерапевтичного ефекту відіграють казки, фентезі та гумористичні твори, герої яких часто надихають юних читачів, сприяють розвитку позитивного мислення, впевненості, віри в себе [4].

Учителю важливо вибудовувати уроки таким чином, щоб у ході вивчення творів увиразнювати актуальну для учнів проблематику. Формуючи навчальну програму і план позакласної роботи з орієнтацією на конкретний клас і навіть за можливості на конкретного учня, важливо дотримуватись таких *принципів бібліотерапії*: «ступінь доступності викладення (або ступінь складності книги); герой книги має бути доступним дитині; максимальна схожість ситуації у книзі та ситуації, у якій знаходиться учень» [13, с. 190]. Уточнимо, що персонаж твору має бути не лише доступним для сприйняття юного читача, а також й близьким йому за діями, почуттями й емоціями, тобто таким, з яким реципієнт асоціюватиме себе. Порівнюючи себе з героєм твору, читач немов бачить свою особистість у літературному дзеркалі, осмислює власні погляди та життєві проблеми, співвідносить дії («дзеркальна» функція бібліотерапії). Наприклад, чимало наших дітей і підлітків змушені перебувати в темряві й відповідно долати свої страхи перед темрявою, саме тому їм можуть виявитися близькими такі персонажі, як Мумі-тролі, яких переслідує Мара, і які переборюють свій страх (із повісті «Капелюх чарівника» Т. Янссон). Багато хто зі школярів переживає розлуку з батьками, які захищають країну. Тож для них своєрідним літературним дзеркалом стане образ шведського однолітка Фреда – головного героя «Маленької книжки про любов» У. Старка, який, як і наші діти, потерпає від жахів воєнного лихоліття і сумує за татом. Для досягнення терапевтичного ефекту важливо, що Фред – оптимістичний персонаж, а твір має щасливу кінцівку. Образ хлопчика, який у воєнний час не опускає руки, а знаходить раду собі та ще й допомагає мамі, може надихнути школярів на позитивні думки та конструктивні дії. Водночас важливо враховувати індивідуальні особливості читацького сприйняття й пам'ятати, що в певних обставинах деякі художні твори, в яких описано ситуації, подібні до тих, що переживає читач, можуть стати тригерними для школярів, викликати ретравматизацію (наприклад, ті, в яких зображено жахи війни, різноманітні катастрофи, смерть персонажа, насилля над людиною тощо) [4]. Отже, учитель має керуватися основними принципами бібліотерапії: «допоможи, розвивай, але не зашкодь» [1, с. 110].

Поруч із ретельно продуманим доббором текстів не менш важливим чинником у розкритті терапевтичного потенціалу художніх творів є надання переваги активній та інтерактивній бібліотерапії, використання її елементів у ході уроків і позакласних заходів. Наводимо *прийоми роботи вчителя і види навчальної діяльності*, покликані допомогти учням успішно пройти всі 3 етапи бібліотерапевтичного процесу: слово або розповідь учителя про книготерапевтичний ефект художньої літератури; евристична бесіда, спрямована на вияв інтелектуально-емоційного впливу твору на читачів; сторітелінг на тему «Жила-була книжка, яка змінила мій світ...»; створення подвійного психологічного портрета «Я і літературний персонаж: суголосся думок, емоцій і дій»; аналіз художніх ситуацій, які перегукуються з життям читачів; пошук засобів вирішення актуальних для учнів проблем, що порушені у творах; укладання на основі прочитаного твору (творів) поради до різних життєвих ситуацій (наприклад, «Як протистояти страху»); дискусії на тему «Чи може книжка врятувати (надихнути) людину?», «Чому художні твори називають ліками для душі?»; підготовка та представлення реклами цілющої сили художнього твору (у формі презентації, інфографіки, буктрейлера тощо); мозковий штурм «Як позитивне мислення допомогло персонажу твору і як може

допомогти нам?» [3, с. 193]; створення емоційної візитки твору («Емоції, які мені (нам) подарував цей твір»). Варто враховувати, що певні види навчальної діяльності можуть мати індивідуальний, груповий або колективний характер, виконуватися учнями за бажанням.

Зокрема, в якості вибіркового може бути запропонований такий індивідуальний вид навчальної діяльності, як створення подвійного психологічного портрета. Цей вид роботи на увиразнення ідентифікації читача з персонажем доцільно пропонувати учням, починаючи з 6-го класу. Адже саме в цьому класі вони вивчають поняття «подвійний портрет» у курсі «Мистецтво», тож залучення міжпредметних зв'язків допоможе роз'яснити сутність роботи. У ході бесіди шестикласники згадують, що в образотворчому мистецтві є такий різновид портрету, як подвійний. Він передбачає зображення двох особистостей – часто родичів, друзів, людей, близьких за поглядами та устремліннями. Школярам доцільно продемонструвати репродукції таких відомих портретів. Далі можна поставити запитання на активізацію читацької і рефлексивної діяльності: чи суголосними вашим є думки, емоції та дії якогось літературного персонажа? Чи хотілося б вам створити подвійний психологічний портрет, тобто намалювати словами себе поруч із якимось персонажем?

Також учням варто пропонувати різноманітні *письмові творчі роботи*, які допоможуть якнайкраще відчутти терапевтичний ефект читання, порефлексувати: твір-роздум «Я у дзеркалі персонажа» (що мене поєднує з цим персонажем? чим він мені близький? які запитання я хотів би / хотіла б йому поставити?); есе «Книжка, яка допомогла мені в житті» або «Цьому письменнику (персонажу) я хочу подякувати за...»; твір-стилізація, зокрема антифобіального змісту (казка, оповідання, міф, новела тощо). Великої популярності нині набули літературні фанфіки, тож школярам можна запропонувати за бажанням виявити себе і в такому виді творчої роботи. Доцільно надати школярам можливість представити свої творчі напрацювання на уроці або в ході позакласного заходу. Це сприятиме обміну ідеями, враженнями, читацьким досвідом.

Серед важливих чинників бібліотерапевтичного ефекту психологи називають «постійне підкріплення читання позитивними емоціями» [5, с. 11]. «Це й естетичні, емоційні малюнки, і створення приємного ритуалу, коли сама книжка та процес читання – самостійний чи з батьками – стають зоною комфорту, безпечним місцем для дитини» [5, с. 11]. Однак це не означає, що читачі мають обговорювати суцільно позитивні думки, емоції та дії персонажів. Стосовно шкільного вивчення літератури це слід розуміти як створення вчителем сприйтливої атмосфери, яка найбільшою мірою залежить від стилю викладання. Психологічний комфорт учнів підсилиться, якщо елементи бібліотерапії учитель використовуватиме у взаємозв'язку з іншими видами арттерапії (музикотерапії, ізотерапії, драматерапії ...). Це може бути музичний супровід навчального матеріалу (наприклад, мелодекламація), створення затишної атмосфери за допомогою візуалізації тощо. Зокрема, зацікавленню твором, поживавленню освітнього простору, зняттю напруги може сприяти застосування таких візуалізаційних засобів, як літературні криголами, комікси і меми.

Особливе місце в освітньому процесі мають посісти спеціальні *бібліотерапевтичні уроки*, наводимо орієнтовну тематику таких уроків за програмовими творами:

5 клас – «У чому цінність оптимістичного мислення?» (за романом Е. Портер «Полліанна»);

6 клас – «Звідки брати сили в кризовій ситуації?» або «Як стати капітаном свого життя?» (за романом Ж. Верна «П'ятнадцятирічний капітан»), «Як зробити кроки до щастя?» (за повістю А. Гавальди «35 кіло надії»);

7 клас – «Як подолати страх?» (за повістю «Кораліна» Н. Геймана), «Як вистояти у стресовій ситуації?» (за оповіданням Дж. Олдріджа «Останній дюйм»), «Що таке життестійкість?» (за оповіданням Дж. Лондона «Жага до життя»);

8 клас – «Чим Джонатан Лівінгстон може допомогти сучасній людині?» (за повістю Р. Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»);

9 клас – «Що важливіше в житті: знайти себе чи створити себе?» (за п'єсою Б. Шоу «Пігмаліон»);

10 клас – «Чи можна протистояти булінгу?» (за оповіданням Мо Яня «Геній»);

11 клас – «Людина створена не для поразки» (за повістю Е. Гемінгвея «Старий і море»).

Важливу роль у вирішенні означеної проблеми відіграє *організація позакласної бібліотерапевтичної роботи*. Враховуючи рекомендації фахівців, розпочати її слід із вивчення читацьких інтересів та запитів. Це може бути анкетування на тему «Які книги й чому тобі зараз хочеться / не хочеться читати?» тощо. На основі результатів вивчення читацьких потреб школярів, порад бібліотерапевтів і колекційних зібрань бібліотек учитель може укласти *анотований бібліотерапевтичний список художньої літератури* відповідно до запитів конкретних учнів, класу. Доцільним також є залучення самих школярів до створення та візуального оформлення таких списків. У системі роботи значне місце варто відвести *позакласним заходам книготерапевтичного спрямування*. Вони можуть бути представлені різними формами, як систематичними (читацький клуб, гурток тощо), так і епізодичними (наприклад, літературний вечір для підлітків на тему «Книжки мають величезну силу» (за повістю Сосуке Нацукава «Кіт, що рятував книжки»)).

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасних воєнних реаліях зростає роль педагогічної бібліотерапії, яка покликана допомогти вчителю підтримувати та зміцнювати ментальне здоров'я учнів, розвивати їхню інтелектуально-емоційну сферу. Наукою доведено, що потужним джерелом книготерапевтичного впливу є художнє письменство. З метою організації ефективної роботи вчителю літератури важливо осмислити спектр дії, завдання і функції бібліотерапії, дотримуватися її принципів, а також враховувати особливості кожного з трьох основних етапів бібліотерапевтичного процесу (ідентифікація, катарсис, інсайт). Шкільне викладання зарубіжної літератури має значний бібліотерапевтичний потенціал, який може бути забезпечений насамперед такими чинниками: ретельно продуманий добір творів із урахуванням читацьких терапевтичних запитів, залучення елементів активної та інтерактивної бібліотерапії до уроків і позакласної роботи, підкріплення читацької діяльності позитивними емоціями. Вирішенню розглядуваної проблеми сприятиме проведення спеціальних бібліотерапевтичних уроків і позакласних заходів.

У подальшому перспективною є розробка методичної системи застосування елементів бібліотерапії у процесі викладання зарубіжної літератури, а також методичних рекомендацій до опрацювання конкретних творів із бібліотерапевтичною метою.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автор не використовував інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Аксьонова Н. Бібліотерапія як напрям діяльності бібліотек в умовах російсько-української війни. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 107-119. <https://doi.org/10.15407/np.64.107>
2. Заїчко А. С. Педагогічна бібліотерапія як новітня інноваційна технологія у професійній підготовці вчителя школи I ступеня. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 167. С. 191-195. <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/167/47.pdf>
3. Клименко Ж. В. «Маленька книжка про любов» Ульфи Старка як велике книготерапевтичне диво для українських школярів. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 30 листопада 2023 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2023. С. 186-195. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/32023>
4. Клименко Ж. В. Як запобігти ретравматизації школярів, викладаючи літературу? *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*. 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 11-18. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28271>
5. *Книготерапія = ментальне здоров'я підлітків*. Вип.1: методико-бібліографічні матеріали до Всесвітнього дня психічного здоров'я підлітків / [уклад. С. О. Андрус; ред. С. М. Загrevська]; КЗ «Харківська обласна бібліотека для дітей та юнацтва» Харківської обласної ради; Департамент культури і туризму Харківської ОВА. Х., 2024. С. 11.
6. Ковальчук С. П. Бібліотерапія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Бібліотерапія>
7. Козяр Д. В., Михед Т. В. *Література як бібліотерапія в освітній культурі*. Навчальний посібник. Київ, 2025. 71 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/2480fcd-5d45-42cd-911d-44f9595eb396>
8. Марценюк М. О. Терапевтичні можливості бібліотерапії як сучасного методу психології допомоги. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія*, 2020. Том 31(70). № 4. С. 218-223. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/34>
9. Марценюк М. О., Моргун А. В. Бібліотерапія як сучасна форма психотерапевтичної діяльності. *Освіта і наука*. 2021. № 1 (30). С. 72-77. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/8249>
10. Мельник А. О. «Я не боюсь!»: вивчення повісті Н. Геймана «Кораліна» крізь призму антифобіального дискурсу. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2023 р.) / укладачі : А. Ю. Вітченко, А. О. Мельник. – Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 103-108. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42416>
11. *Острів безпеки у світі небезпек: на допомогу бібліотерапевту* / упоряд. Л. А. Лугова, Ю. В. Стадницька; Львівська обласна бібліотека для дітей. Львів, 2012. 160 с. URL: https://lodb.org.ua/assets/files/Book_2.pdf
12. Подкоритова Л. Досвід застосування творчої бібліотерапії у психологічній корекції і педагогічній практиці. *Простір арт-терапії*: зб. наук. пр. Київ, 2021. Вип. 2. С. 44-69. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736834/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2021-Issue%2030%282%29.pdf>
13. Федій О. А. *Естетотерапія* : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2012. 304 с.

14. Федій О. А. Феномен бібліотерапії у сучасному освітньому процесі. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №1 (208). С. 63-67. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-63-67](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-63-67)
15. Шуляр В., Гладишев В. Бібліотерапевтичний потенціал літературних казок («Лис Микита» Івана Яковича Франка та «Снігова Королева» Ганса Крістіана Андерсена). *Вересень*. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. 2022. № 2 (93). С. 7-18. <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.02>
16. Шуляр В. І., Гладишев В. В. Бібліотерапевтичний потенціал літературних творів. *Вересень*. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. 2022. № 1 (92). С. 38-49. <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022.03>
17. Шуляр В., Гладишев В. Бібліотерапевтичне читання та бібліотерапевтичний потенціал літературних творів. *Літературна освіта. Теорія. Методика. Практика*. 2025. № 1. С. 42-47. <https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.1.329205>
18. Янавичене Д. *Методика бібліотерапії*. Вільнюс. Литовська національна бібліотека ім. Мартінаса Мажвідаса, 2020. 102 с. URL: https://library.lg.ua/upload/files/ua_biblioterapijos_metodika.pdf
19. Berthoud E., Elderkin S. *The Novel Cure: An A-Z of Literary Remedies*. Text Publishing Company, 2013. 416 p.
20. Shrodes C. Bibliotherapy. *The Reading Teacher*, vol. 9, no. 1, 1955, pp. 24–29. JSTOR. URL: <http://www.jstor.org/stable/20196879>.
21. Silverberg LI. Bibliotherapy: the therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis, prevention, and training. *The Journal of the American Osteopathic Association*. 2003. March, 103 (3), pp. 131-135. URL: https://www.researchgate.net/publication/10831467_Bibliotherapy_The_therapeutic_use_of_didactic_and_literary_texts_in_treatment_diagnosis_prevention_and_training

References

1. Aksonova N. Biblioterapiia yak napriam diialnosti bibliotek v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*. 2022. Vyp. 64. S. 107-119. <https://doi.org/10.15407/np.64.107> (in Ukrainian).
2. Zaichko A. S. Pedahohichna biblioterapiia yak novitnia innovatsiina tekhnolohiia u profesiinii pidhotovtsi vchytelia shkoly I stupenia. *Naukovi zapysky. Seriiia «Pedahohichni nauky»*. 2018. № 167. S. 191-195. <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/167/47.pdf> (in Ukrainian).
3. Klymenko Zh. V. «Malenka knyzhka pro liubov» Ulfa Starka yak velyke knyhoterapevtychne dyvo dlia ukrainskykh shkoliariv. *Tendentsii i perspektyvy vyvchennia literatury u serednii i vyshchii shkolakh: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. 30 lystopada 2023 roku / za zah. red. N.R. Hrytsak. Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, 2023. S. 186-195. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/32023> (in Ukrainian).
4. Klymenko Zh. V. Yak zapobihy retravmatyzatsii shkoliariv, vykladaiuchy literaturu? *Tendentsii i perspektyvy vyvchennia literatury u serednii i vyshchii shkolakh: materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. 15 hrudnia 2022 roku / za zah. red. N. R. Hrytsak. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2022. S. 11-18. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28271> (in Ukrainian).
5. Knyhoterapiia = mentalne zdorovia pidlitkiv. Vyp.1: *metodyko-bibliohrafichni materialy do Vsesvitnoho dnia psykhychnoho zdorovia pidlitkiv* / [uklad. S. O. Andrus; red. S. M. Zahrevska]; KZ «Kharkivska oblasna biblioteka dlia ditei ta yunatstva» Kharkivskoi oblasnoi rady; Departament kultury i turyzmu Kharkivskoi OVA. Kh., 2024. S. 11. (in Ukrainian).
6. Kovalchuk S. P. Biblioterapiia. Ukrainska bibliotekna entsyklopediia. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Бібліотерапія> (in Ukrainian).
7. Koziar D.V., Mykhed T.V. *Literatura yak biblioterapiia v osvittii kulturi*. Navchalnyi posibnyk. Kyiv, 2025. 71 s. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/2480fcd5-5d45-42cd-911d-44f9595eb396> (in Ukrainian).
8. Martseniuk M. O. Terapevtychni mozhlyvosti biblioterapii yak suchasnoho metodu psykholohii dopomohy. *Vcheni zapysky TNU im. V. I. Vernadskoho. Seriiia: Psykholohiia*, 2020. Tom 31(70). № 4. S. 218-223. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/34> (in Ukrainian).
9. Martseniuk M. O., Morhun A. V. Biblioterapiia yak suchasna forma psykhoterapevtychnoi diialnosti. *Osvita i nauka*. 2021. № 1 (30). S. 72–77. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/8249> (in Ukrainian).
10. Melnyk A. O. «Ia ne boiuis!»: vyvchennia povisti N. Geimana «Koralina» kriz pryzmu antyfobialnoho dyskursu. *Aktualni problemy movno-literaturnoi osvity v serednii ta vyshchii shkolakh* : materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (27 kvitnia 2023 r.) / ukladachi : A. Yu. Vitchenko, A. O. Melnyk. – Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova, 2023. S. 103-108. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/42416> (in Ukrainian).
11. *Ostriv bezpeky u sviti nebezpek: na dopomohu biblioterapevtu* / uporiad. L.A. Luhova, Yu.V. Stadnytska; Lvivska oblasna biblioteka dlia ditei. Lviv, 2012. 160 s. URL: https://lodb.org.ua/assets/files/Book_2.pdf (in Ukrainian).
12. Podkorytova L. Dosvid zastosuvannia tvorchoi biblioterapii u psykholohichnii korektsii i pedahohichnii praktytsi. *Prostir art-terapii* : zb. nauk. pr. Kyiv, 2021. Vyp. 2. S. 44-69. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736834/1/Art%20Therapy%20Space-Coll.of%20scient.articles-2021-Issue%2030%28%29.pdf> (in Ukrainian).
13. Fedii O. A. *Estetoterapiia* : navch. posib. 2-he vyd., pererob. ta dop. Kyiv : TsUL, 2012. 304 s. (in Ukrainian).
14. Fedii O.A. Fenomen biblioterapii u suchasnomu osvittom protsesi. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2023. №1 (208). S. 63-67. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1\(208\)-63-67](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-63-67) (in Ukrainian).
15. Shuliar V., Hladyshev V. Biblioterapevtychnyi potentsial literaturnykh kazok («Lys Mykyta» Ivana Yakovycha Franka ta «Snihova Koroleva» Hansa Kristiana Andersena). *Veresen*. Naukovo-metodychnyi, informatsiino-osvittinii zhurnal. 2022. № 2 (93). S. 7-18. <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.02> (in Ukrainian).

16. Shuliar V. I., Hladyshev V. V. Biblioterapevtychnyi potentsial literaturnykh tvoriv. *Veresen. Naukovo-metodychnyi, informatsiino-osvitnii zhurnal*. 2022. № 1 (92). S. 38-49. <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022.03> (in Ukrainian).
17. Shuliar V., Hladyshev V. Biblioterapevtychne chytannia ta biblioterapevtychnyi potentsial literaturnykh tvoriv. *Literaturna osvita. Teoriia. Metodyka. Praktyka*. 2025. № 1. S. 42-47. <https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.1.329205> (in Ukrainian).
18. Yanavichienė D. *Metodyka biblioterapii*. Vilnius. *Lytovska natsionalna biblioteka im. Martinasa Mazhvidasa*, 2020. 102 s. URL: https://library.lg.ua/upload/files/ua_biblioterapijos_metodyka.pdf (in Ukrainian).
19. Berthoud E., Elderkin S. *The Novel Cure: An A-Z of Literary Remedies*. Text Publishing Company, 2013. 416 p.
20. Shrodes C. Bibliotherapy. *The Reading Teacher*, vol. 9, no. 1, 1955, pp. 24-29. JSTOR. URL: <http://www.jstor.org/stable/20196879>.
21. Silverberg L. I. Bibliotherapy: the therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis, prevention, and training. *The Journal of the American Osteopathic Association*. 2003. March, 103 (3), pp. 131-135. URL: https://www.researchgate.net/publication/10831467_Bibliotherapy_The_therapeutic_use_of_didactic_and_literary_texts_in_treatment_diagnosis_prevention_and_training

/ Матеріал надійшов до редакції: 26.02.2026 р. / Прийнято до друку: 31.03.2026 р. / Опубліковано: 30.04.2026 р. /

